

УДК 343.9

DOI 10.33244/2617-4154.4(13).2023.106-113

О. Ф. Петровець,*здобувач третього рівня вищої освіти,**Державний податковий університет**e-mail: dodos@ua.fm***ORCID ID 0009-0008-9478-5748**

ЗАПОБІГАННЯ ПРОТИПРАВНОМУ ЗАВОЛОДІННЮ МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ, ОРГАНІЗАЦІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ

У статті досліджуються загальні засади запобігання протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації під час війни. Звернено увагу на те, що протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації є кримінально протиправним діянням відповідно до чинного законодавства, яке іноді називають рейдерством. Особливо актуальною ця проблема стала цього року і набрала чималого розмаху. Першими потерпілими рейдерів стали представники аграрної сфери, у яких забирають землю, фермерські господарства та навіть урожай.

Проте негативні тенденції у цій сфері в останні роки свідчать про те, що злочини можуть атакувати й інші галузі економіки. Тому формування цілісної та ефективної системи запобігання протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації в Україні прямо пов'язане зі створенням ефективної урядової стратегії захисту підприємницької діяльності.

У статті враховано сучасні детермінанти протиправного заволодіння майном підприємства, установи та організації, зокрема воєнний стан. У цей період ризик рейдерських атак особливо високий. Із цією метою охарактеризовано Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму протидії рейдерству».

Зазначено, що зміни до законодавства удосконалюють механізми запобігання рейдерських атак в Україні. Найбільш ефективною, на нашу думку, є положення про неможливість розірвання договору оренди сільськогосподарської землі без згоди учасників товариства. Оновлене законодавство також удосконалює правила у сфері державної реєстрації, зокрема можливість реєстрації в автоматичному режимі, зупинення строків оскарження реєстрації.

Основними напрямками запобігання рейдерства в Україні в сучасний період є: 1) законодавчі зміни: важливо впроваджувати законодавчі зміни, які визначають чіткі норми щодо власності, захисту прав власності та кримінальної відповідальності за рейдерські дії. Закони повинні бути направлені на запобігання, виявлення та покарання порушень; 2) обіг цінних паперів: зміцнення системи обігу цінних паперів і підвищення

прозорості можуть допомогти уникнути фінансових маніпуляцій та захистити інвесторів; 3) роль правоохоронних і контролюючих органів: забезпечення ефективної роботи правоохоронних та контролюючих органів є ключовим аспектом. Це може включати покращення службової дисципліни, професійного навчання та використання сучасних технологій для боротьби з корупцією; 4) кримінальна відповідальність: посилення кримінальної відповідальності за рейдерські захоплення може стати ефективним засобом стримування і покарання винних осіб.

Ключові слова: рейдерство, кримінальна відповідальність, запобігання, профілактика, протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, воєнний стан.

Постановка проблеми. Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації є кримінально протиправним діянням відповідно до чинного законодавства, яке іноді називають рейдерством. Особливо актуальною ця проблема стала цього року і набрала чималого розмаху. Першими потерпілими рейдерів стали представники аграрної сфери, у яких забирають землю, фермерські господарства та навіть урожай.

Проте негативні тенденції у цій сфері в останні роки свідчать про те, що злодії можуть атакувати й інші галузі економіки. Тому формування цілісної та ефективної системи запобігання протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації в Україні прямо пов'язане зі створенням ефективної урядової стратегії захисту підприємницької діяльності.

І хоча статистичні дані свідчать про зменшення випадків рейдерства в останні роки, за 2023 рік кількість випадків протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації значно збільшилася, що свідчить про необхідність дослідження й напрацювання нових дієвих механізмів цього негативного явища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У своїх працях вітчизняні учені Б. М. Андрушків, Н. Б. Кирич, М. І. Мельник, З. С. Варналій, І. І. Мазура, О. Белікова, М. Лящунко, О. А. Бурбело, Г. В. Козаченко, Ю. С. Погорелова висвітлюють основні передумови та причини поширення і розвитку рейдерства в Україні та розглядають напрями запобігання поширенню рейдерства, особливо з боку держави. Проте, незважаючи на широку розробленість цієї правової категорії, актуальність її дослідження, особливо в умовах війни, не втрачається через законодавчі зміни у регулювання цього питання.

Постановка завдання. Метою статті є теоретичне дослідження протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації під час війни та формування напрямів запобігання цьому негативному явищу у ході війни.

Виклад основного матеріалу. Отже, варто почати з того, що кількість рейдерських атак значно зросла саме 2023 року. За п'ять місяців 2023 року в Україні обліковували 147 кримінальних проваджень за фактами рейдерських дій. Це вже на 12 % більше, ніж за повний минулий рік – 2022-го нараховувалося 131. Водночас цьогогоріч таких справ у 2,7 раза менше, ніж у відповідний період 2021 року – тоді було зареєстровано 398 проваджень. Найбільша кількість проваджень 2023 року – 87, що стосуються **підроблення документів** (ст. 205-1 КК України). Майже така сама кількість аналогічних справ була зареєстрована впродовж усього 2022 року. У період із січня по травень

2021-го правоохоронці зафіксували 305 таких проваджень – у 3,5 раза більше. За фактами **протидії законній господарській діяльності** (ст. 206 КК України) впродовж п'яти місяців 2023-го правоохоронці розслідували 43 справи – у 1,5 раза більше, ніж за весь 2022 рік, однак на 26 % менше, ніж за перші п'ять місяців 2021-го.

Водночас найменше проваджень щодо рейдерства впродовж останніх років стосується **протиправного заволодіння майном підприємств** (ст. 206-2 КК України). Так, за п'ять місяців 2023 року їх нараховувалося 17, упродовж усього 2022 року – 15, а у січні-травні 2021 року – 35. Цьогоріч на судовий розгляд потрапили лише провадження, відкриті за фактами підробки документів (ст. 205-1 КК України) [1].

Так, 2023 року правоохоронці передали на розгляд суддів лише 14 проваджень, що становить менше 10 % від загальної кількості. У відповідний період 2021 року до судів було направлено 33 % проваджень [2].

Це підтверджує тезу про необхідність удосконалення механізму запобігання рейдерству в Україні.

У науковому та бізнес-середовищі існує погляд, що активний моніторинг і заздалегідь ознайомлення із можливими методами рейдерських атак можуть допомогти бізнесам уникнути неприємностей та забезпечити більш ефективний захист.

Так, опираючись на дослідження науковців [3], виокремлено такі основні способи захоплення підприємств: 1) закупівля акцій (дружнє поглинання): рейдер намагається отримати контроль над підприємством, придбаваючи дружньо акції від інших акціонерів; 2) додаткова емісія акцій: рейдер використовує можливість проведення додаткової емісії акцій для отримання контролю над підприємством; 3) фіктивне банкрутство: рейдер створює фіктивну податкову та кредиторську заборгованість, щоб викликати судовий тиск і продати активи підприємства; 4) банкрутство з придбанням активів: рейдер шукає підприємства із простроченою заборгованістю, надає хабарі, ініціює банкрутство та придбаває його активи; 5) реприватизація: рейдер намагається скасувати попередню приватизацію підприємства через судові процеси; 6) корпоративний шантаж (грінмейлєрство): рейдер використовує шантаж або інші легітимні засоби для тиску на підприємство та отримання вигоди; 7) силове захоплення: використання державних чи приватних силових структур для захоплення підприємства; 8) контроль над менеджментом: рейдер отримує контроль над керівництвом компанії через підкуп чи інші незаконні методи; 9) корупція під час перерозподілу державної власності: використання корупційних методів у разі перерозподілу державних підприємств чи активів [4].

Проте на сьогодні потрібно враховувати сучасні детермінанти протиправного заволодіння майном підприємства, установи й організації, зокрема воєнний стан. У цей період ризик рейдерських атак особливо високий. Для посилення захисту бізнесу, фізичних осіб та їх майна прийнято Закон України № 2255-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму протидії рейдерству».

Одним із нововведень цього нормативного акта є запровадження можливості проведення реєстраційних дій в автоматичному режимі з використанням Єдиного державного вебпорталу електронних послуг. Тобто для проведення таких дій **не потрібна участь державного реєстратора**.

Петровець О. Ф. Запобігання протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації під час війни

Водночас законом визначений конкретний перелік реєстраційних дій, які можуть проводитись у такому режимі, а саме державна реєстрація:

- фізичної особи підприємцем;
- змін до відомостей про ФОП;
- припинення підприємницької діяльності ФОП, крім державної реєстрації припинення підприємницької діяльності ФОП у зв'язку із її смертю, оголошенням померлою або визнанням безвісно відсутньою;
 - створення юридичної особи на підставі модельного статуту;
 - змін до відомостей про юридичну особу, що проводиться виключно на підставі відомостей, зазначених керівником юридичної особи у заяві, та не потребує рішення учасників юридичної особи, зокрема зміна місцезнаходження юридичної особи, видів діяльності, інформації для здійснення зв'язку із юридичною особою;
 - змін до відомостей про юридичну особу, що потребує рішення учасників юридичної особи (крім рішень щодо розміру статутного (складеного) капіталу, розміру часток у статутному (складеному) капіталі, складу учасників чи керівника юридичної особи), – за умови одностайного ухвалення рішення такими учасниками, що підтверджується їх кваліфікованими електронними підписами;
 - рішення про припинення юридичної особи або про відміну рішення про припинення юридичної особи, ухваленого її учасниками або відповідним органом юридичної особи, – за умови одностайного ухвалення рішення такими учасниками чи відповідним органом юридичної особи, що підтверджується їх кваліфікованими електронними підписами.

Така реєстрація здійснюється з використанням засобів електронної ідентифікації з високим рівнем довіри.

Нововведенням є удосконалення процедури оскарження державної реєстрації щодо нерухомого майна та бізнесу. Як і раніше, рішення, дії або бездіяльність (далі – рішення) державного реєстратора можуть бути оскаржені до Міністерства юстиції України, його територіальних органів або до суду. Водночас законом конкретизовано, що рішення територіальних органів Міністерства юстиції України можуть бути оскаржені до Міністерства юстиції України або до суду, а Міністерства юстиції України – лише до суду [4].

Щодо строку оскарження, то звернутися зі скаргою можна впродовж **двох місяців** з дня, коли особа дізналася про порушення своїх прав, але **не пізніше одного року з дня ухвалення рішення**. Раніше такий строк становив 60 календарних днів з дня прийняття рішення. Тобто можливості для подання скарги в контексті строку збільшено.

Також збільшено строк для оскарження рішень територіальних органів Міністерства юстиції України. Замість 15 календарних днів з дня ухвалення рішення передбачено **один місяць** з дня, коли особа дізналася про порушення своїх прав, але **не пізніше шести місяців з дня прийняття рішення** [4].

Варто зауважити, що з дати подання скарги перебіг строку на оскарження зупиняється. У разі повернення скарги перебіг такого строку продовжується з дати повернення. Це важливо враховувати, адже у випадку повернення скажник має право повторно подати відповідну скаргу.

Крім того, сьогодні все більше систем переводять в електронний вигляд. Сфера державної реєстрації не стала виключенням, адже законом дозволяється **подача скарги в електронній формі** з використанням засобів електронної ідентифікації із високим рівнем довіри [5].

Після подачі скарги вона повинна бути розглянута **впродовж одного місяця** з дня її надходження. Такий строк може бути продовжено, але так, щоб загальний строк розгляду скарги не перевищував 45 днів.

За результатами розгляду скарги приймається одне із таких мотивованих рішень:

- про **задоволення скарги** (якщо оскаржувані рішення не відповідають законодавству у сфері державної реєстрації);
- про **відмову в задоволенні скарги** (якщо оскаржувані рішення відповідають законодавству у сфері державної реєстрації);
- про **залишення скарги без розгляду за сутністю** (якщо сплив строк для подання скарги; з такого самого питання вже ухвалювалося рішення за сутністю; відкрите за заявою скаржника судове провадження, предметом якого є оскарження тих самих рішень; скаргу подано особою, права якої у зв'язку із оскаржуваним рішенням не порушено або яка не має на це повноважень; за відповідною заявою скаржника).

Відтепер в імперативному порядку не пізніше наступного робочого дня з дня ухвалення рішення воно повинне бути опубліковане на офіційному вебсайті Міністерства юстиції України чи відповідного територіального органу.

Законом також передбачено зупинення проведення реєстраційних дій щодо нерухомого майна. Як відомо, проведення реєстраційних дій зупиняється на підставі:

- судового рішення про заборону вчинення реєстраційних дій, що набрало законної сили;
- заяви власника об'єкта нерухомого майна про заборону вчинення реєстраційних дій щодо власного об'єкта нерухомого майна.

Звертаємо також увагу на те, що законом передбачені випадки, коли відповідна заява власника не буде прийнята, а саме у разі:

- невстановлення особи заявника;
- невстановлення належності об'єкта нерухомого майна заявнику на праві власності;
- повторного подання такої заяви, якщо не сплив п'ятиденний строк, з моменту подачі первісної заяви або реєстрації судового рішення про скасування судового рішення, на підставі якого уже зупинялося проведення реєстраційних дій [4].

Також передбачений механізм скасування процедури зупинення розгляду документів для державної реєстрації ФОП та бізнесу. Нині державний реєстратор не зупинятиме розгляд документів, поданих для державної реєстрації ФОП чи бізнесу з недоліками та, відповідно, не надаватиме строк для усунення таких недоліків, а відразу відмовлятиме у державній реєстрації.

Наприклад, раніше у разі подання документів або відомостей не повним обсягом заявнику надавався строк для усунення таких недоліків. Натомість, згідно із законом, це є підставою для відмови у державній реєстрації. Якщо впродовж місяця з дня

ухвалення рішення про відмову заявником повторно подано документи для відповідної державної реєстрації, адміністративний збір не справляється [6].

Висновки. Отже, зміни до законодавства удосконалюють механізми запобігання рейдерських атак в Україні. Найбільш ефективною, на нашу думку, є положення про неможливість розірвання договору оренди сільськогосподарської землі без згоди учасників товариства. Оновлене законодавство також удосконалює правила у сфері державної реєстрації, зокрема можливість реєстрації в автоматичному режимі, зупинення строків оскарження реєстрації.

Рейдерство може суттєво впливати на бізнес-середовище й економічний розвиток країни. Основними напрямками запобігання рейдерства в Україні в сучасний період є:

1) законодавчі зміни: важливо впроваджувати законодавчі зміни, які визначають чіткі норми щодо власності, захисту прав власності та кримінальної відповідальності за рейдерські дії. Закони повинні бути направлені на запобігання, виявлення та покарання порушень;

2) обіг цінних паперів: зміцнення системи обігу цінних паперів і підвищення прозорості можуть допомогти уникнути фінансових маніпуляцій та захистити інвесторів;

3) роль правоохоронних і контролюючих органів: забезпечення ефективної роботи правоохоронних та контролюючих органів є ключовим аспектом. Це може включати покращення службової дисципліни, професійного навчання і використання сучасних технологій для боротьби із корупцією;

4) кримінальна відповідальність: посилення кримінальної відповідальності за рейдерські захоплення може стати ефективним засобом стримування та покарання винних осіб;

5) співпраця із бізнес-спільнотою: важливо залучити бізнес-спільноту до процесу розробки та реалізації заходів проти рейдерства. Співпраця з підприємцями й інвесторами може допомогти виявити нові методи та підходи до боротьби із цим явищем.

Отже, загальна система боротьби з рейдерством в умовах війни повинна бути комплексною, із впровадженням законодавчих, правоохоронних та суспільних заходів. Очікується, що такі заходи допоможуть забезпечити стабільність і довіру в господарському середовищі України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глушко Д. Рейдерство під час війни: чи доходять справи до суду. URL : <https://gwaramedia.com/yak-v-ukraincziv-pid-chas-vijni-zahoplyuyut-majno-biznes-ta-chi-dohodyat-spravi-do-sudu/>

2. Кількість проваджень про рейдерство в 2023 році. URL : <https://drive.google.com/drive/folders/1Xe4etI9Ez0vFcHh6krMNBgxjTU1FI0nt>

3. Концевич О. К., Дернова А. Ю. Боротьба з рейдерством в Україні: основні схеми здійснення та шляхи подолання. URL : <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=71683>

4. Сабецька Т. І. Механізми протидії рейдерству як складова формування стратегії економічної безпеки підприємства. *Мукачівський державний університет*. 2017. № 8. С. 341–348. URL : https://economyandsociety.in.ua/journals/8_ukr/60.pdf

5. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму протидії рейдерству : Закон України від 12 травня 2022 року № 2255-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2255-20#Text>

6. Протидія рейдерству: діє новий закон / Офіційний вебсайт Еба. URL : <https://eba.com.ua/protydiya-rejderstvu-diye-novyj-zakon/>

REFERENCES

1. Hlushko D. Reiderstvo pid chas viiny: chy dokhodiat spravy do sudu. URL : <https://gwaramedia.com/yak-v-ukrainciv-pid-chas-vijni-zahplyuyut-majno-biznes-ta-chi-dohodyat-spravi-do-sudu/>

2. Killist provadzen pro reiderstvo v 2023 rotsi. URL : <https://drive.google.com/drive/folders/1Xe4etI9Ez0vFcHh6krMNBgxjTU1FI0nt>

3. Kontsevych O. K., Dernova A. Iu. Borotba z reiderstvom v Ukraini: osnovni skhemy zdiisnennia ta shliakhy podolannia. URL : <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=71683>

4. Sabetska T. I. Mekhanizmy protydii reiderstvu yak skladova formuvannia stratehii ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva. *Mukachivskiy derzhavnyi universytet*. 2017. № 8. S. 341–348. URL : https://economyandsociety.in.ua/journals/8_ukr/60.pdf

5. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo udoskonalennia mekhanizmu protydii reiderstvu : Zakon Ukrainy vid 12 travnia 2022 roku № 2255-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2255-20#Text>

6. Protydiia reiderstvu: diie novyi zakon / Ofitsiinyi sait Eba. URL : <https://eba.com.ua/protydiya-rejderstvu-diye-novyj-zakon/>

O. F. Petrovets. PREVENTION OF UNLAWFUL SEIZURE OF PROPERTY OF AN ENTERPRISE, INSTITUTION, ORGANIZATION DURING THE WAR

The article examines the general principles of preventing unlawful seizure of property of an enterprise, institution or organization during wartime. The author emphasizes that unlawful seizure of property of an enterprise, institution or organization is a criminal offense under current legislation, which is sometimes referred to as raiding. This problem has become especially relevant this year and has gained a considerable scale. The first victims of raiders were representatives of the agricultural sector, whose land, farms and even crops were taken away.

However, negative trends in this area in recent years indicate that thieves may attack other sectors of the economy as well. Therefore, the formation of a holistic and effective system for preventing unlawful seizure of property of an enterprise, institution or organization in Ukraine is directly related to the creation of an effective governmental strategy for protecting business activities.

The article takes into account the current determinants of unlawful seizure of property of an enterprise, institution or organization, including martial law. During this period, the risk of raider attacks is particularly high. To this end, the author characterizes the Law of Ukraine «On Amendments to Certain Laws of Ukraine on Improving the Mechanism for Countering Raiding».

It is noted that the amendments to the legislation improve the mechanisms for preventing raider attacks in Ukraine. The most effective, in our opinion, is the provision on the impossibility of terminating an agricultural land lease agreement without the consent of the company's shareholders. The updated legislation also improves the rules in the field of state registration, in particular, the possibility of registration in automatic mode, suspension of the time limits for appealing against registration.

The main areas of prevention of raiding in Ukraine in the current period are: 1) Legislative changes: it is important to implement legislative changes that define clear rules on property, protection of property rights and criminal liability for raider actions. Laws should be aimed at preventing, detecting and punishing violations; 2) Securities circulation: strengthening the securities circulation system and increasing transparency can help avoid financial manipulation and protect investors; 3) Role of law enforcement and regulatory authorities: ensuring effective work of law enforcement and regulatory authorities is a key aspect. This may include improving official discipline, professional training and the use of modern technologies to fight corruption; 4) Criminal liability: Increasing criminal liability for corporate raids can be an effective means of deterring and punishing those responsible.

Keywords: *raiding, criminal liability, prevention, prophylaxis, unlawful seizure of property of an enterprise, institution, organization, martial law.*

Стаття надійшла до редколегії 22 листопада 2023 року